

ALMANYA' DA HUKUK EĞİTİMİ VE STAJYERLİK

Çiğdem SERT-ÇELİK*

1500 yılının Almanya'sında suç işleme oranının yüksek olmasından dolayı işkence uygulaması yaygındı. Ancak 1532 yılında Johann Freiherr zu Schwarzenberg und Hohenlandsburg tarafından hazırlanan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (Strafprozessordnung - Carolina von 1532) işkenceyi sınırlandırmıştır.¹ Keza Schwarzenberg Ceza Usulüne ispat teorisini getirmiştir (Beweistheorie).² Buna göre bir sanığın cezalandırılması için suçunun ispat edilmesi gerekiyordu. Bunun için de iki görgü tanığı veya sanığın itirafı gerekiyordu. Ancak çoğu zaman ne itiraf ne de görgü tanığı bulunabildiği için işkenceye başvuruluyordu. 19. yüzyılın başlarında Almanya' da işkence tamamen kalkmış durumdaydı. Carolina'da yer alan ispat teorisinin - itiraf veya iki görgü tanığı - yerine delillerin serbest takdiri ilkesi (freie Beweiswürdigung) getirildi. Ancak bunun için de kaliteli, iyi eğitilmiş, güvenilir ve olgun yargıçlar gerekmektedir. Bunun en önemli koşulu ise iyi bir hukuk eğitimi idi.

Hukuk öğrenimi ve eğitimi önemini o zamanlardan alır ve temeli o zamanlarda atılmıştır.

Bir hukukçu üstlendiği toplumsal rol ve görevlerini hukuk mesleğine ve ilkelerine uygun bir biçimde ancak iyi bir hukuk eğitiminden geçerek yerine getirebilir ki ancak o zaman hukukun saygınlığı artar.

1. Alman Hukukçu Eğitimi Yasası ve Reformu

Almanya federal bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla hem federal hem de eyalet düzeyinde yasalar bulunmaktadır.

Hukuk öğreniminin ve staj eğitiminin yasal dayanağı, Hukukçu Eğitimi Yasası' dır.

* Almanya Essen Asliye Hukuk Mahkemesi'nde (Landgericht Essen) hukuk stajyeri (Rechtsreferendarin), şu anda seçimlik staj çerçevesinde Avukat Özcan Çine gözetiminde TBB'de misafir stajyer.

¹ İşkence tam olarak kaldırılmamış, sadece çocuklara, gebe kadınlar ve soylular gibi kişilere uygulanması yasaklanmıştır.

² Fritjof Haft, *Aus der Waagschaale der Justitia-2000 Jahre Rechtsgeschichte-*, s.11.

Federal Parlamento'nun (Bundestag) çıkardığı ve 01.07.2003'ten itibaren yürürlükte olan Hukukçu Eğitimi Reformu Yasası (Gesetz zur Reform der Juristenausbildung)³ federal düzeyde bir yasadır. Bu Yasa hukuk öğrenimine ve staj eğitimine ilişkin genel kurallar belirliyor. Yani almanca deyişle bir çerçeve oluşturmuştur. Her eyalet bir yasal düzenlemeyle kendine göre bir staj eğitim programı uygular.⁴

Bu nedenle Yasa, hukuk öğrenimine ve staj eğitimine ilişkin ayrıntıları eyaletlerin yasal inisiyatifine bırakmaktadır.

Yeni Hukukçu Eğitimi Reformu Yasası'na ilişkin yasal inisiyatifi de nüfus açısından Almanya'nın en büyük eyaleti olan Kuzey Ren Westfalya eyaleti kullanmış durumda. Makalemde Kuzey Ren Westfalya'nın Hukukçu Eğitimi Yasası'ndan (Juristenausbildungsgesetz Nordrhein-Westfalen)⁵ yola çıkarak staj eğitimini ele alacağım. Ancak şunu da belirtmeliyim ki, staj eğitimi tüm eyaletlerde ufak tefek farklılıklar gösterse de temel hatlarıyla aynıdır. Çünkü bu yasalar 01.07.2003'te yürürlüğe giren federal düzeydeki Hukukçu Eğitimi Reformu Yasası'nı baz alır. Eyaletler kendi kapasitelerine uygun bir takım değişiklikler yapabilirler, örneğin stajın belirli kısımlarını Yasa'da ön görülenden daha uzun tutabilirler.

Hukukçu Eğitimi Reformu Yasası'nın amacı ise son yıllardaki gelişmelere bağlı olarak ele alınmalı. Geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkan tablo 2. Devlet Sınavı'nı (Zweites Juristisches Staatsexamen) da verip mezun olan stajyerlerin % 75'inin avukatlık mesleğini seçtiğini göstermektedir. Mezunların %15'i büyük şirketlerde, % 4'ü hakim ve savcı olarak ve % 6' sı idarede çalışmaktadır.⁶

Bu gerçekliğe uygun olması açısından böyle bir reforma ihtiyaç duyulmuştur ve staj eğitiminde avukatlık (Rechtsanwalt) mesleğine ağırlık verilmiştir. Dolayısıyla staj eğitimi ağırlıklı olarak danışmaya ve avukatlık mesleğinin gerektirdiği pragmatik yöntemlere yönelik duruma getirilmiştir.

Ancak, Kuzey Ren Westfalya Eyaleti'nin Adalet Bakanı Jochen Dieckmann' ın da Bonn Üniversitesi'ndeki bir konuşmasında⁷ belirttiği gibi "Hukukçu Eğitimi Reformu"da Almanya'da hakim olan tek tip hukukçu yetiştirme ilkesini değiştirmedir. Bu temel ilke, reformdan sonra da muhafaza edilmiştir. Hangi hukuk mesleği için olursa olsun, tüm stajyerlere ortak bir eğitim programı uygulanmaya devam edilmektedir.

³ BGBl S 2592; 1.7.2003.

⁴ Semih Güner, *Avukatlık Hukuku* s.133.

⁵ GV NRW S 135; 1.7.2003.

⁶ Dr.C.Dylla-Krebs, *Justizministerium NRW*, JA 2003, S.34; Wissenschaftsrat, Ds 5460/02, S.19.

2. Hukuk Öğrenimi ve Staj Eğitimi

Ortalama 5 yıllık bir hukuk eğitiminden sonra, hukuk fakültesi öğrencileri, 1. Devlet Sınavı (Erstes Juristisches Staatsexamen) diye adlandırılan ve ancak iki kez girilebilen çok kapsamlı bir sınava girerler. Bu sınavın amacını ise Kuzey Ren Westfalya' nın Hukukçu Eğitimi Yasası'nın 2. maddesi açıklamıştır:⁸

1. Devlet Sınavı'nın amacı, hukuk fakültesi mezunlarının, eğitimlerini tamamladıktan sonra, yeterli olup olmadıklarını tespit etmektir....

Sınav, sınava tabi tutulan kişinin, hukuku kavradığının ve uygulayabildiğinin; hukuk bilgisini tarihi, toplumsal, iktisadi, politik, felsefi ve Avrupa toplulukları hukukuna ilişkin bağlantılar doğrultusunda kullanabildiğinin göstergesidir.

Bunun dışında, *“sınava giren kişi aynı zamanda sınav çerçevesinde bilimsel çalışma yeteneğini de ispatlamak durumunda...”*

Bu Yasa aynı zamanda sınavın içeriğini de düzenlemiştir. Yasa'nın 11. maddesi, sınavda sorulacak olan dersleri zorunlu dersler olarak ayrıntılı bir biçimde belirtir. Zorunlu dersler kabaca medeni kanun (Bürgerliches Recht); medeni usul (Zivilprozessrecht); ticaret hukuku (Handelsrecht); şirketler hukuku (Gesellschaftsrecht); iş hukuku (Arbeitsrecht); ceza hukuku (Strafrecht); ceza usul (Strafprozessrecht); Anayasa hukuku (Staatsrecht); Anayasa yargısı (Verfassungsprozessrecht); Genel hatlarıyla Avrupa toplulukları hukuku (Europarecht); idare genel ve özel hukuku (Allgemeines und Besonderes Verwaltungsrecht) ve idari yargılama usulü (Verwaltungsprozessrecht). Almanya'nın devlet yapısı itibariyle idare derslerinde Türkiye ile kıyaslandığında ciddi farklılıklar görülmekte. Diğer derslerin bir çoğunda ise benzerlikler tespit etmek mümkün.

Staj eğitimi ile ilgili düzenlemeler aynı Yasa'nın ikinci bölümünün 30. maddesinden⁹ itibaren yer almıştır.

Staj eğitimi kelimenin tam anlamıyla hazırlık hizmeti¹⁰ (Vorbereitungsdienst) demektir. Yani meslek hayatına hazırlık amaçlıdır. Buradaki meslek salt avukatlık mesleği değil, aynı zamanda yargıçlığı (Richter) ve savcılığı (Staatsanwalt) da kapsamaktadır. Kısacası, çok yönlü bir staj eğitiminden geçilmektedir. Burada *‘tek tip hukukçu’* (Einheitsjurist) kavramı da kullanılmaktadır. Bu bağlamda şunu belirtmek gerek ki, Almanya'da stajyer

⁷ NRW Justiz Online, www.justiz.nrw.de; Rede des NRW-Justizministers vor der Rheinischen Friedrich- Wilhelms-Universitaet.

⁸ & 2 Abs.2 Juristenausbildungsgesetz Nordrhein Westfalen (JAG)

⁹ Paragraph 30 JAG

avukat yoktur. Tüm hukuk meslekleri için, staj eğitimi tek düzenlemeyle uygulanmaktadır. Yargıç olmak isteyen de avukat olmak isteyen de ortak bir staj eğitiminden geçmektedir.

Üniversite eğitimini ve stajını, birinci ve ikinci Devlet Sınavı'nı da vererek, başarı ile tamamlamış olan tüm hukukçular, ikinci lisansı da alıp hakimlik mesleğini icra etmeye hak kazanırlar. Bu durumda yasal olarak avukatlık mesleğini de icra hakkına sahip olurlar.¹¹

Staj eğitimi toplam 24 ay sürer. Staj eğitimi, Hukukçu Eğitimi Yasası reformundan sonra bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliğin ana noktası ise yukarıda da belirttiğim gibi avukatlık mesleğine daha fazla ağırlık gösterilmesidir. Reformdan sonra çeşitli bölümlere ayrılan staj eğitiminin, avukatlık stajı kısmı diğer bölümlerin süreleri kısaltılarak uzatılmıştır

Mukayeseli olarak Kuzey Ren Westfalya Eyaletinde reformdan önce staj eğitimi ve reformdan sonrası:

Reformdan önce:	Reformdan sonra:
1-6. ay: Asliye hukuk veya sulh hukuk mahkemelerinde hakimlik stajı	1-5. ay: Asliye hukuk veya sulh hukuk mahkemelerinde hakimlik stajı
7-9. ay: Savcılık stajı	6-8. ay: Savcılık stajı
10-13. ay: İdare kamu stajı	9-11. ay: İdare kurumu stajı
14-16. ay: Hakimlik veya avukatlık stajı	12-21. ay: Avukatlık stajı
17-20. ay: Avukatlık stajı	22-24. ay: Seçimlik staj (Yurtdışı da olabilir) Burada hakimlik stajı da mümkün
21-24. ay: Seçimlik staj (Yurtdışı da olabilir)	
	25. ay: Sözlü sınav

a. Hakimlik Stajı

Stajın ilk altı ayı reformdan önce hakimlik stajıyla devam ederken, reformdan sonra beş aya indirildi. İçeriği açısından herhangi bir değişiklik yapılmadı. Hakimlik stajı süresince, stajyerler sulh hukuk veya asliye hukuk mahkemelerindeki herhangi bir hakimin gözetiminde çalışırlar. Hakimler,

¹⁰ Zweiter Teil (JAG)“Der Vorbereitungsdienst“

¹¹ Ankara Barosu Başkanı Av. Semih Güner, *Avukatlık Hukuku* s. 133.

kendilerine gelen dosyaların bir kısmını stajyerlere verirler ve stajyerler bu dosyalar üzerinde çalıştıktan sonra, örneğin kararlar yazarlar. Hakimlik stajı boyunca stajyerler en az altı dosya hazırlamak zorundadırlar. Hazırlanan dosyaları ve yazılan kararları hakimler değerlendirip, staj bitiminde bir karne verirler. Hakimlik stajında stajyerler ayrıca gözetmenleri olan hakimlerle birlikte duruşmalara girip, delil ikamesini de bizzat yürütebilmektedirler. Stajyerler hakimlerle birlikte kürsüde otururlar ve görüşülen davanın dosyasını da önceden inceledikleri için, delil ikamesini de ispat yükümlülüğü olan tarafa soru sorarak yürütürler. Örneğin, sulh hukuk mahkemelerinde (Amtsgerichte) görüşülen kira davalarında sorun kirada olan dairenin rutubetli olması ise, taraflar kusurun karşı tarafa ait olduğunu iddia ediyorlarsa, stajyer hakim ispat yükümlülüğüne göre taraflara söz konusu daireye ilişkin soru sorar. Gerektiğinde delil olarak duruşmaya davet edilen bilirkişiye ve tanıklara da sorular yöneltebilirler. Kısacası stajyer hakim, duruşmanın bu kısmını kendi inisiyatifi doğrultusunda ama hakimın gözetimi altında geliştirebilmektedir.

b. Savcılık Stajı

Bu altı aylık süreyi üç aylık bir savcılık stajı takip eder. Bu sürede stajyerler yine sulh ceza veya asliye ceza mahkemesindeki herhangi bir savcının gözetiminde çalışırlar. Savcılığın kapasitesi yetmediği takdirde, stajyerlerin bir kısmı eyalet mahkemesi tarafından belirlenen herhangi bir ceza hakimine gönderilebilir.

Savcılık stajı boyunca da savcılar stajyerlere, kendilerine gelen ve hazırlanması gereken dosyaların bir kısmını verirler. Ayrıca stajyerler sulh ceza mahkemelerindeki (Amtsgericht –Strafrichter-) ceza davalarına girerler. Bu davalara ilişkin dosyaları ve iddianameleri ise savcılar, duruşmadan önce davaya girecek stajyerlere hazırlanmaları için ulaştırırlar. Stajyerler girdikleri davalarda duruşma esnasındaki gelişmelere göre ceza talep edebilirler. Örneğin duruşma esnasında gelişmeler iddianamede talep edilen cezaya uygun değilse, yani ceza davası esnasında delil açısından herhangi bir değişiklik oluyorsa, stajyer de savcı gibi ceza usulüne uygun bir biçimde ceza talep etmek zorundadır. Aksi takdirde stajyer savcı usule aykırı davranır ve ceza muhakemeleri usulünün en temel ilkelerini ve adil yargılanma hakkını ihlal edebilir. Zira hiç kimse duruşma olmadan ve polis tutanaklarından yola çıkılarak hazırlanmış bir savcılık mütalaasını temel alarak cezalandırılmaz. Dolayısıyla zaten stajyer savcının iddianameye yüzde yüz bağlı kalması eşyanın doğasına aykırı olur. Bu nedenle stajyerler gerektiğinde beraat dahi talep edebilirler ve etmek zorundadırlar.

Tabii her dava sonrasında duruşmaya, talep edilen ve hakimin verdiği cezaya ilişkin yazılı olarak kısa bir açıklama yapmak zorundadırlar.

Savcılık stajında da stajyerler en az dört dosya hazırlamak zorundadırlar. Bunlar da gözetmen olan savcı tarafından değerlendirilir ve staj sonunda stajyere karne olarak geri döner.

c. İdari Kurum Stajı

Savcılık stajını dört aylık bir idari staj takip ederken, bu süre de reformdan sonra üç aya indirildi. Stajın bu kısmını stajyerler kendi belirledikleri herhangi bir idari kurumda (Verwaltung) geçirirler, örneğin yabancılar dairesinde (Auslaenderbehörde), iş ve işçi bulma kurumunda (Agentur für Arbeit), emniyette (Polizeipraesidium), sosyal dairede (Sozialamt), sanayi ve ticaret odasında (Industrie- und Handelskammer), eyalet parlamentosunda (Landtag) vs. Bu kurumlarda oraya ilişkin tüm işlerle meşgul olurlar. Kurum sadece yerel ve eyalet çapında bir kurum olmak zorunda değil, aynı zamanda herhangi bir federal kurum veya Almanya'nın yurtdışındaki herhangi bir resmi kurumu da olabilir.

d. Avukatlık Stajı

Reformdan önce bu süreci üç aylık seçmeli bir staj takip ederdi. Burada geçirilen süre yine Kuzey Ren Westfalya Eyaleti Hukukçu Eğitimi Yasası'nda ayrıntılı olarak belirleniyordu. Stajın bu bölümünü de stajyerler tercihlerine göre, avukat yerine idare veya iş mahkemesinde geçirebilirlerdi.

Ancak yeni Yasa'ya göre stajın bu son bölümü kalkmış durumdadır. Bu bölüm artık seçimlik değil, Federal Yasa'ya göre en az dokuz ay sürmesi gereken, ancak Kuzey Ren Westfalya' da on ay süren bir avukatlık stajıdır. Görüldüğü gibi reformdan kaynaklı en önemli değişiklik stajın bu kısmında belirginleşmiştir. Amaç stajın avukatlık kısmını uzatmaktı ve bu amaca bu biçimiyle de ulaşılmış oldu. Reformdan önce avukatlık stajı dört aydı, stajın seçimlik bölümüyle birlikte tercihe göre maksimum on bir aya çıkabiliyordu, ancak şimdi zorunlu olarak on aya çıkarılmış durumdadır avukatlık stajı. Hatta seçimlik kısmıyla birlikte on üç aya kadar süre bilmektedir.

e. Seçmeli Staj

Avukatlık stajının akabinde üç aylık bir seçimlik staj gelir, stajın bu bölümünü de stajyerler isterlerse yurtdışında yapabilirler, isterlerse bir avukat yanında veya herhangi bir mahkemede.

Seçmeli staj kısmında daha sonra meslek seçiminde yargıçlığı veya savcılığı seçecek kişiler avukatlık stajı yerine tekrar hakimlik veya savcılık stajı olanağı bulabilirler.

f. İkinci Devlet Sınavı

Stajın 20. ayında 2. Devlet Sınavı'na giriyordu stajyerler, yasal değişiklikten sonra 21. ayın başlarında giriyorlar, yani avukatlık stajı devam ederken. 2. Devlet Sınavı sekiz yazılı sınavdan ibarettir. Bunlardan 4 tanesi medeni hukuktan, iki tanesi ceza hukukundan diğer ikisi ise kamu hukukundan soruluyor. Sınav dosya halinde verilir ve bu dosyalar ya hakim ya savcı ya da avukat açısından değerlendirilir. Örneğin avukat olarak temyiz davası (Revision) hazırlıyorsunuz, savcı olarak iddianame (Anklageschrift) ve yargıç olarak da karar (Urteil). Reformdan sonra da sınavın kendisinde değişen bir şey olmamıştır.

Sınavdan sonra, yukarıda da belirttiğim gibi, yine geçmişte dört ay olan şimdi ise üç aya düşen bir seçimlik staj bölümü vardır.

Staj boyunca da pratik eğitimin dışında başlangıçta haftada 4 saat olmak üzere, daha sonra ortalama 15 saate kadar çıkan dersler oluyor. Bu derslere yine hakimler ve savcılar girerler.

Örneğin idare hukuku derslerine idare mahkemesi hakimi (Verwaltungsrichter) giriyor. Bir hakimin olması usul açısından çok önemlidir. Derslerde de yine pratikten alınan dosyalar incelenir ve işlenir. Sınıflar 15-20 stajyerden oluşmaktadır.

Derslere katılmak zorunludur ve aksatmak mümkün değildir. O anlamda stajyerlerin derslere devam etmeleri çok sıkı ve ciddi bir biçimde takip edilmektedir. Derslerde düzenli olarak sınav yapılır ve her dersten de karne verilir stajyerlere. Bu karneler ise gerek sözlü sınavda gerekse iş başvurularında, özellikle devlet dairelerine başvurulduğunda, dikkate alınabiliyor.

3. Stajyer Ücreti

Staja başlayan stajyerler devletten brüt olarak yaklaşık 1000 Euro ücret alıyorlar. Aslında ücret kavramı da çok doğru değil, çünkü stajyere her ay ödenen para "geçimini sağlaması için yardım" diye adlandırılıyor (Unterhalt-sbeihilfe). Dolayısıyla Almanya koşullarında çok yeterli bir miktar değil.

Bazı eyaletlerdeki stajyerlere, örneğin Berlin'de, staj süresince memur statüsü (Beamtenstatus) verilir. Bu durumda memura özgü tüm haklara da sahiptirler. Memur statüsünde staja başlayanlar görevlerinin ilk gününde

bir yemin töreniyle ant içerler. Çeşitli nedenlerle memur statüsü artık sadece çok az eyalette verilmektedir. Örneğin Kuzey Ren Westfalya' da memur değil de kamu hizmetinde görevli (Angestellter im Öffentlichen Dienst) olarak staja başlanmaktadır.

Sonuç

Sonuç itibarıyla şunu söyleyebilirim ki, Almanya'daki staj eğitimini Türkiye'deki ile kıyaslamak mümkün değil. Herşeyden önce çok ciddi sistem farklılıkları var. Burada sistemle kastım bir bakıma eğitim sistemi, daha doğrusu hukuk eğitimi.¹² Hukuk öğreniminde biçimsel olarak çok önemli farklılıklar tespit etmek mümkün. Bunlardan biri, Almanya'da hukuk fakültesi öğrencileri üniversite öğrenimleri boyunca tüm ana derslerde, hazırlama süresi 4 hafta ile sınırlandırılan ve ev ödevi diye adlandırılan bir tez hazırlamak zorundadırlar (Hausarbeit). Bu da dersler ve sınavlar dışında bilimsel çalışmayı öğrenmek açısından çok önemli. Bu sadece bir örnek. Önemli olan bir diğer konu ise pratikten öğrenmek. Yani dersler, üniversitede de stajda da salt teoriden ibaret değil.

Özellikle staj eğitiminde dosyaların bir çoğu, hakimlerin kendi pratiklerinden öğrenim açısından önemli gördükleridir.

Tüm hukuk meslekleri için ortak bir staj programının uygulanması mesleklerin şeffaflığı açısından çok önemli. Yani bir avukat ancak yargıcın ve savcının nasıl çalıştığını bilirse, kendi mesleğini de tam anlamıyla icra edebilir. Aynı şekilde yargıç ve savcı da avukatlık mesleğinin gerekliliklerini ve zorluklarını bilmek zorunda, çünkü ancak o zaman mahkemede hukuk pratiğinin gerektirdiği iletişimi kurabilir. Nihayetinde hukukçu olan herkes, yargıç da, savcı da, avukat da hukuk sisteminin doğru ve hukuka uygun bir biçimde işlemede önemli rol oynayan kimselerdir. Ve ancak çok yönlü ve interaktif bir staj eğitimi tüm hukuk meslekleri arasında gereken iletişimi, empatiyi ve saygıyı yaratabilir ve hukuk sisteminin iyi işlemede sağlar.

Kanımca bir diğer önemli nokta ise eğitimin, daha doğrusu hukuk eğitiminin amacını doğru tespit etmek. Yani bir hukukçu nasıl olmalı ve üniversite öğreniminin amacı ne olmalı sorusunu sorup yanıtlamak. Ancak bunlar tespit edildiğinde bu amaçlara uygun bir eğitim programı hazırlanır ve bunun üzerinde bir sistem kurulabilir.

¹² Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde geçirdiğim misafir öğrencilik dönemimde de, Türkiye'deki hukuk öğreniminin çok fazla ezbere dayalı olduğu izlenimi edindim.